

ANSELM Z CANTERBURY

KOMENSKÉHO
EVANGELICKÁ
BOHOSLOVECKÁ
FAKULTA
V PRAZE

Fides QUÆRENS INTELLECTUM

Proslogion

Na obranu pošetilce (Gaunilonova námitka)

Apologia (Anselmova odpověď)

Přeložila L. Karfíková

Kalich: Praha 1990

Capitulum II.
Quod vere sit deus.

Ergo, domine, qui das fidei intellectum, da mihi, ut quantum scis expedire intelligam, quia es sicut credimus, et hoc es quod credimus. Et quidem credimus te esse aliquid quo nihil maius cogitari possit. An ergo non est aliqua talis natura, quia »dixit insipiens in corde suo: non est deus«? Sed certe ipse idem insipiens, cum audit hoc ipsum quod dico: »aliquid quo maius nihil cogitari potest«, intelligit quod audit; et quod intelligit in intellectu eius est, etiam si non intelligat illud esse. Aliud enim est rem esse in intellectu, aliud intelligere rem esse. Nam cum pictor præcogitat quæ facturum est, habet quidem in intellectu, sed nondum intelligit esse quod nondum fecit. Cum vero iam pinxit, et habet in intellectu et intelligit esse quod iam fecit. Convincitur ergo etiam insipiens esse vel in intellectu aliquid quo nihil maius cogitari potest, quia hoc cum audit intelligit, et quicquid intelligitur in intellectu est. Et certe id quo maius cogitari nequit, non potest esse in solo intellectu. Si enim vel in solo intellectu est, potest cogitari esse et in re, quod maius est. Si ergo id quo maius cogitari non potest, est in solo intellectu: id ipsum quo maius cogitari non potest, est quo maius cogitari potest. Sed certe hoc esse non potest. Existit ergo procul dubio aliquid quo maius cogitari non valet, et in intellectu et in re.

II. KAPITOLA
BŮH OPRAVDU JE

Nuže Pane, který dopráváš více nahlédnutí, dej mi, na-
kolik uznáš, abych nahlédl, že jsi, jak věříme, a že jsi
to, co věříme, že jsi. Věříme zajisté, že jsi něco, nad co
nic většího nelze myslet. Anebo není nic takového, když si
pošetilý řekl ve svém srdci, že Bůh není (Ž 14,1; 53,1)?
Ale jistě i tento pošetilec, když slyší, jak říkám "něco,
nad co většího nelze myslet", nahlíží to, co slyší. A co
nahlíží, to je v jeho nahlédnutí, i když snad nenahlíží,
že to je. Je totiž něco jiného, když je věc v nahlédnutí,
a něco jiného je nahlížet, že věc je. Vždyť když malíř
předem myslí na to, co hodlá malovat, má to jistě ve svém
nahlédnutí, avšak to, co dosud neučinil, nenahlíží jako
něco, co je. Když už to ale opravdu namaloval, má to jednak
v nahlédnutí, jednak nahlíží, že to, co učinil, je. I poše-
tilec tedy musí uznat, že to, nad co nic většího nelze mys-
let, je přinejmenším v nahlédnutí, neboť když o tom slyší,
nahlíží to, a cokoliv nahlíží, to je v jeho nahlédnutí. Ne-
ní ovšem možné, aby to, nad co nic většího nelze myslet,
bylo pouze v nahlédnutí. Je-li to totiž pouze v nahlédnu-
tí, lze myslet, že je to také věc sama, což je více. Je-li
tedy to, nad co nic většího nelze myslet, pouze v nahlédnu-
tí, pak to, nad co nic většího nelze myslet, je zároveň
něco, nad co lze myslet něco většího. To však jistě není
možné. Existuje tedy beze vší pochyby něco, nad co nic
většího nelze myslet, a to jak v nahlédnutí, tak jako věc
sama.

Capitulum III.

Quod non possit cogitari non esse.

Quod utique sic vere est, ut nec cogitari possit non esse. Nam potest cogitari esse aliquid, quod non possit cogitari non esse; quod maius est quam quod non esse cogitari potest. Quare si id quo maius nequit cogitari, potest cogitari non esse: id ipsum quo maius cogitari nequit, non est id quo maius cogitari nequit; quod convenire non potest. Sic ergo vere est aliquid quo maius cogitari non potest, ut nec cogitari possit non esse.

Et hoc es tu, domine deus noster. Sic ergo vere es, domine deus meus, ut nec cogitari possis non esse. Et merito. Si enim aliqua mens posset cogitare aliquid melius te, ascenderet creatura super creatorem, et iudicaret de creatore; quod valde est absurdum. Et quidem quidquid est aliud præter te solum, potest cogitari non esse. Solus igitur verissime omnium, et ideo maxime omnium habes esse: quia quidquid aliud est non sic vere, et idcirco minus habet esse. Cur itaque dixit insipiens in corde suo: non est deus, cum tam in promptu sit rationali menti te maxime omnium esse? Cur, nisi quia stultus et insipiens?

Capitulum IV.

Quomodo insipiens dixit in corde, quod cogitari non potest.

Verum quomodo dixit in corde quod cogitare non potuit; aut quomodo cogitare non potuit quod dixit in corde, cum idem sit dicere in corde et cogitare? Quod si vere, immo quia vere et cogitavit quia dixit

III. KAPITOLA

NELZE MYSLET, ŽE BŮH NENÍ

To, nad co nic většího nelze myslet, je navíc tak pravdivé, že je zcela nemyslitelné, že by to nebylo. Vždyť lze myslet, že je něco, o čem není možné myslet, že to není. A to je větší než něco, o čem je možné myslet, že to není. Proto jestliže o tom, nad co nic většího nelze myslet, je možné myslet, že to není, pak to, nad co nic většího nelze myslet, není to, nad co nic většího nelze myslet; což je spor. To, nad co nic většího nelze myslet, je tedy tak pravdivé, že ani není možné myslet, že to není. A to jsi ty, Pane, náš Bože. Jsi tedy tak pravdivé, Pane, můj Bože, že ani není možné myslet, že nejsi, a to právem. Kdyby totiž něčí mysl mohla myslet něco lepšího, než jsi ty, vypíralo by se stvoření nad Stvořitelem a posuzovalo by Stvořitele, což je velký nesmysl. Ostatně o všem, ať je to cokoliv vyjma tebe samého, je možné myslet, že to není. Ty jediný máš proto bytí svrchovaně pravdivé, a tedy nade vše svrchovanou měrou, neboť nic jiného, co je, není tak pravdivé, a má proto méně bytí. Proč si tedy pošetilý řekl ve svém srdci, že Bůh není, když je rozumné mysli tak zřejmé, že ty jsi nade vše svrchovanou měrou? Proč, ne-li proto, že je hloupý a pošetilý?

IV. KAPITOLA

JAK TO, ŽE SI POŠETILEC ŘEKL V SRDCI TO, CO SI NELZE MYSLET

Opravdu, jakpak si řekl ve svém srdci něco, co si nemohl myslet, nebo naopak, jak to, že si nemohl myslet něco, co si řekl v srdci, když přece říkat si v srdci a myslet si je jedno a totéž? Jestliže si to opravdu, či spíše protože

in corde, et non dixit in corde quia cogitare non potuit: non uno tantum modo dicitur aliquid in corde vel cogitatur. Aliter enim cogitatur res cum vox eam significans cogitatur, aliter cum id ipsum quod res est intelligitur. Illo itaque modo potest cogitari deus non esse, isto vero minime. Nullus quippe intelligens id quod deus est, potest cogitare quia deus non est, licet hæc verba dicat in corde, aut sine ulla aut cum aliqua extranea significatione. Deus enim est id quo maius cogitari non potest. Quod qui bene intelligit, utique intelligit id ipsum sic esse, ut nec cogitatione queat non esse. Qui ergo intelligit sic esse deum, nequit eum non esse cogitare.

Gratias tibi, bone domine, gratias tibi, quia quod prius credidi te donante, iam sic intelligo te illuminante, ut si te esse nolim credere, non possim non intelligere.

Capitulum V.

Quod deus sit quidquid melius est esse quam non esse; et solus existens per se omnia alia faciat de nihilo.

Quid igitur es, domine deus, quo nil maius valet cogitari? Sed quid es nisi id quod summum omnium solum existens per seipsum, omnia alia fecit de nihilo? Quidquid enim hoc non est, minus est quam cogitari possit. Sed hoc de te cogitari non potest. Quod ergo bonum deest summo bono, per quod est omne bonum? Tu es itaque iustus, verax, beatus, et quidquid melius est esse quam non esse. Melius namque est esse iustum quam non iustum, beatum quam non beatum.

Si to opravdu jednak myslel, neboť si to řekl v srdci, a jednak neřekl v srdci, poněvadž si to nemohl myslet, je patrné, že je možné si něco říkat v srdci či myslet různým způsobem. Jinak se totiž věc myslí, když se myslí zvuk slova, který ji označuje, a jinak když nahlížíme, co sama věc je. Prvním způsobem je možné si myslet, že Bůh není, druhým však nikoli. Vždyť nikdo, kdo nahlíží, co Bůh je, nemůže myslet, že Bůh není, i kdyby si tato slova říkal v srdci, ať už úplně beze smyslu, nebo v nějakém nevlastním významu. Neboť Bůh je to, nad co nic většího nelze myslet. A kdo toto správně nahlíží, nahlíží také, že je to tak, že ani nelze myslet, že to není. Kdo tedy nahlíží, že takto je Bůh, nemůže si myslet, že Bůh není.

Děkuji ti, dobrý Pane, že to, čemu jsem již dříve věřil, protože jsi mi daroval víru, nahlížím nyní tebou osvěcen tak jasně, že i kdybych snad nechtěl věřit, že jsi, nemohl bych to nenahlížet.

V. KAPITOLA

BŮH JE VŠE, ČÍM JE LEPŠÍ BÝT NEŽ NEBÝT, A JAKO JEDINÝ, KTERÝ SVÉ BYTÍ ZAKLÁDÁ SÁM V SOBĚ, TVOŘÍ VŠECHNO OSTATNÍ Z NIČEHO

Co tedy jsi, Pane Bože, ty, nad něžš nic většího nelze myslet? Co, ne-li to, co jako nade vše svrchované jediné zakládá své bytí samo v sobě a co učinilo všechno ostatní z ničeho? Neboť všecko ostatní je méně, než je možno myslet. To však o tobě myslet nelze. Vždyť co dobrého schází svrchovanému dobru, na němž ve svém bytí spočívá všechno, co je dobré? Proto jsi spravedlivý, pravdomluvný, blažený a vše, čím je lépe být než nebýt. Vždyť je přece lepší být spravedlivý než nespravedlivý, být blažený než být blaženosti zbaven.

certe et tenebratur in se, et reverberatur a te. Utique et obscuratur sua brevitae, et obruitur tua immensitate. Vere et contrahitur angustia sua, et vincitur amplitudine tua. Quanta namque est lux illa, de qua micat omne verum quod rationali menti lucet! Quam ampla est illa veritas, in qua est omne quod verum est, et extra quam non nisi nihil et falsum est! Quam immensa est, quæ uno intuitu videt quaecumque facta sunt, et a quo et per quem et quomodo de nihilo facta sunt! Quid puritatis, quid simplicitatis, quid certitudinis et splendoris ibi est! Certe plus quam a creatura valeat intelligi.

Capitulum XV.

Quod maior sit quam cogitari possit.

Ergo domine, non solum es quo maius cogitari nequit, sed es quidam maius quam cogitari possit. Quoniam namque valet cogitari esse aliquid huiusmodi: si tu non es hoc ipsum, potest cogitari aliquid maius te; quod fieri nequit.

Capitulum XVI.

Quod haec sit »lux inaccessibilis, quam inhabitat«.

Vere, domine, hæc est lux inaccessibilis, in qua habitas. Vere enim non est aliud quod hanc penetret, ut ibi te pervideat. Vere ideo hanc non video, quia nimia mihi est; et tamen quidquid video, per illam video, sicut infirmus oculus quod videt per lucem solis videt, quam in ipso sole nequit aspicere. Non potest intellectus meus ad illam. Nimis fulget, non capit illam, nec suffert oculus animæ meæ diu intendere in illam. Rever-

více. Proč je tomu tak, Pane, proč? Kalí se její oko vlastní slabostí anebo ho oslňuje blesk tvé záře? Jistě se samo kalí, ale zároveň ho také ty oslňuješ. Zatemňuje se svou chabostí, ale je také zaplaveno tvou nesmírností. Tísni ho jeho vlastní omezenost a přemáhá tvá velikost. Vždyť jak ohromné je ono světlo, z něhož vysvítá všechno pravdivé, co osvětluje rozumnou mysl! Jak přebohatá je ona pravda, v níž je vše, co je pravdivé, a mimo níž je pouhé nic a klam! Jak nesmírná je pravda, která jediným pohledem vidí vše, co bylo stvořeno, i kým, skrze koho a jak to bylo stvořeno z ničeho! Jaká to musí být čistota, jaká jednoduchost, jaká jistota a jaká záře! Určitě větší než může stvoření nahlédnout.

XV. KAPITOLA

BŮH JE VĚTŠÍ, NEŽ JE MOŽNÉ MYSLET

Proto, Pane, nejen že jsi to, nad co nic většího nelze myslet, ale jsi cosi většího, než je vůbec možné myslet. Poněvadž totiž lze myslet, že existuje něco takového, pak nejsi-li to ty, je možné myslet něco většího, než jsi ty. To však nelze.

XVI. KAPITOLA

PRÁVĚ TO JE NEDOSTUPNÉ SVĚTLO, VE KTERÉM BŮH PŘEBÝVÁ

A opravdu, Pane, tohle je nedostupné světlo, ve kterém přebýváš. Vždyť není skutečně nic, co by skrze ně proniklo, aby si tě prohlédlo. Vskutku nemohu toto světlo vidět, protože je pro mne příliš veliké; a přece cokoli vidím, vidím skrze ně. Podobně jako slabé oko vidí všechno, co vidí, skrze světlo slunce, ale na samém slunci na toto

Quid ad haec respondeat quidam
pro insipiente.

Dubitanti utrum sit vel neganti quod sit aliqua talis natura, qua nihil maius cogitari possit, cum esse illam hinc dicitur primo probari, quod ipse negans vel ambigens de illa iam habeat eam in intellectu, cum audiens illam dici id quod dicitur intelligit; deinde quia quod intelligit, necesse est ut non in solo intellectu sed etiam in re sit, et hoc ita probatur quia maius est esse et in re quam in solo intellectu, et si illud in solo est intellectu, maius illo erit quidquid etiam in re fuerit, ac sic maius omnibus

CO BY MOHL NĚKDO ODPOVĚDĚT
NA OBRANU POŠETILCE

Gaunilonova námitka

I

(Parafráze Anselmovy úvahy z Prosl. II)

Potom, kdo pochybuje či popírá, že je něco takového, nad
co nic většího nelze myslet, se zde prý napřed dokazuje,
že něco takového je, poněvadž i ten, kdo to popírá či kdo
se o to pře, to už má v nahlédnutí: vždyť když to slyší,
nahlíží prý, co se říká. Dále se chce dokázat, že to, co
nahlíží, nemůže být pouze v nahlédnutí, nýbrž to nutně mu-
sí být také věc sama. To se dokazuje tím, že být také věcí
samou je více než být pouze v nahlédnutí. Je-li to tedy
pouze v nahlédnutí, potom cokoli, co bude také věcí samou,
bude větší než toto; a tedy to, co je větší než všechno
ostatní, bude menší než cosi jiného, a nebude větší než

minus erit aliquo et non erit maius omnibus, quod utique repugnat; et ideo necesse est ut maius omnibus, quod esse iam probatum est in intellectu, non in solo intellectu sed et in re sit, quoniam aliter maius omnibus esse non poterit: respondere forsitan potest:

[2.] Quod hoc iam esse dicitur in intellectu meo, non ob aliud nisi quia id quod dicitur intelligo: nonne et quaecumque falsa ac nullo prorsus modo in seipsis existentia in intellectu habere similiter dici possem, cum ea dicente aliquo, quaecumque ille diceret, ego intelligerem? Nisi forte tale illud constat esse ut non eo modo quo etiam falsa quaeque vel dubia, haberi possit in cogitatione, et ideo non dicor illud auditum cogitare vel in cogitatione habere, sed intelligere et in intellectu habere; quia scilicet non possim hoc aliter cogitare, nisi intelligendo id est scientia comprehendendo re ipsa illud existere. Sed si hoc est, primo quidem non hic erit iam aliud idemque tempore praecedens habere rem in intellectu, et aliud idque tempore sequens intelligere rem esse; ut fit de pictura quae prius est in animo pictoris, deinde in opere. Deinde vix umquam poterit esse credibile, cum dictum et auditum fuerit istud, non eo modo posse cogitari non esse, quo etiam potest non esse deus. Nam si non potest: cur contra negantem aut dubitantem quod sit aliqua talis natura, tota ista disputatio est assumpta? Postremo quod tale sit illud ut non possit nisi mox cogitatum indubitabilis

všechno ostatní, což je zajisté spor. Proto je nutné, aby to, co je větší než všechno ostatní - o němž už bylo dokázáno, že je v nahlédnutí - nebylo pouze v nahlédnutí, nýbrž také věcí samou, poněvadž jinak by to nemohlo být větší než všechno ostatní. Proti těmto tvrzením nám budiž dovolena následující námitka:

II

(Je-li to, nad co nic většího nelze myslet, v nahlédnutí jen proto, že to nahlížíme, když to slyšíme, pak mohou být v nahlédnutí i klamy.)

Je-li o tom řečeno, že je to v mém nahlédnutí jen a jen proto, že nahlížím, co se říká, nedalo by se právě tak dobře tvrdit, že mám v nahlédnutí i jakékoli klamně vmysly, které samy o sobě vůbec neexistují, prostě proto, že kdyby je někdo říkal, nahlížel bych, co říká? Ledaže by bylo jasné, že je to něco takového, co není možno mít v myšlení tím způsobem, jak tam máme klamy a věci pochybné, a protože se neříká, že když to slyším, myslím to či mám to v myšlení, nýbrž že to nahlížím a mám v nahlédnutí - poněvadž to totiž nemohu myslet jinak, než že to nahlížím, tj. chápu ve smyslu vědění, že to existuje jako věc sama. Avšak je-li tomu tak, tedy předně již nebude něco jiného, a navíc časově předchůdného, mít věc v nahlédnutí, a něco jiného, časově následného, nahlížet, že věc je, jako je tomu s obrazem, který je napřed v duchu malířově a posléze proveden v díle. Dále bude stěží kdy věrohodné tvrzení, že když se to řekne a slyší, nebude možné si myslet, že to není, přesně tak, jako je možné si myslet, že není Bůh. Vždyť není-li to možné, proč se proti tomu, kdo popírá či pochybuje, že něco takového je, podnikla tato rozprava? A konečně, k tomu, aby se dokázalo, že je to takové, že jakmile se na to pomyslí, musí to být

existentiae suae certo percipi intellectu, indubio aliquo probandum mihi est argumento, non autem isto quod iam sit hoc in intellectu meo cum auditum intelligo, in quo similiter esse posse quaecumque alia incerta vel etiam falsa ab aliquo cuius verba intelligerem dicta adhuc puto; et insuper magis, si illa deceptus ut saepe fit crederem, qui istud nondum credo.

[3.] *Unde nec illud exemplum de pictore picturam quam facturum est iam in intellectu habente, satis potest huic argumento congruere. Illa enim pictura antequam fiat in ipsa pictoris arte habetur, et tale quippiam in arte artificis alicuius nihil est aliud quam pars quaedam intelligentiae ipsius; quia et sicut sanctus AUGUSTINUS ait: „cum faber arcam facturum in opere, prius habet illam in arte; arca quae fit in opere non est vita, arca quae est in arte vita est, quia vivit anima artificis, in qua sunt ista omnia, antequam proferantur“. Ut quid enim in vivente artificis anima vita sunt ista, nisi quia nil sunt aliud quam scientia vel intelligentia animae ipsius? At vero quidquid extra illa, quae ad ipsam mentis noscuntur pertinere naturam aut auditum aut excogitatum intellectu percipitur verum: aliud sine dubio est verum illud, aliud intellectus ipse quo capitur. Quocirca etiam si verum sit esse aliquid quo maius quicquam nequeat cogitari: non tamen hoc auditum et intellectum tale est qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris.*

jistotně přijato, neboť se nahlíží, že to bez nejmenší možné pochyby existuje - k tomu by bylo zapotřebí nějakého nezvratného argumentu, ne však toho, že je to již v mém nahlédnutí, když to slyším a nahlížím. Stále se totiž domnívám, že v mém nahlédnutí mohou být zrovna tak jakékoli jiné nejisté věci či dokonce klamné výmysly někoho, jehož slova jsem nahlížel, když je řekl. A to ještě spíše, kdybych se nechal oklamat a uvěřil tomu, jak se často stává, zatímco tomuto dosud nevěřím.

III

(Zamýšlený obraz není v náhledu tak, jak tam je to, nad co nic většího nelze myslet, když to slyšíme a nahlížíme.)

Proto ani příklad s malířem, který již má v nahlédnutí chystaný obraz, nemůže být jako takový argument dostatečně vhodný. Neboť obraz, dříve než se provede, je přítomen v malířově dovednosti. A cosi takového v malířově dovednosti není nic jiného než jistá část jeho schopnosti nahlížet. Neboť jak říká svatý Augustin, když má truhlář truhlu, kterou se chystá zhotovit, nejprve ve své dovednosti, pak truhla, kterou zhotovuje, není život, na rozdíl od té, která je v jeho dovednosti. Neboť jeho duše žije a v ní je toto vše přítomno, dříve než se to provede (in Ioann. 1,17; PL 35, 1387). Jak je to ale v živé umělcově duši život, ne-li tak, že to není nic jiného než vědění či schopnost nahlédnutí jeho duše? Ať však přijímáme skrze nahlédnutí cokoli pravdivého, ať už něco, co slyšíme, či co vymyslíme - vyjma toho, o čem poznáváme, že to náleží k samé přirozenosti mysli - je nepochybně ona pravdivá věc něco jiného než samo nahlédnutí, kterým to pojmáme. I kdyby tedy bylo pravda, že existuje něco, nad co nic většího není možné myslet, přece to, když to slyšíme a na-

[4.] *Huc accedit illud, quod praetaxatum est superius, quia scilicet illud omnibus quae cogitari possint maius, quod nihil aliud posse esse dicitur quam ipse deus, tam ego secundum rem vel ex specie mihi vel ex genere notam, cogitare auditum vel in intellectu habere non possum, quam nec ipsum deum, quem utique ob hoc ipsum etiam non esse cogitare possum. Neque enim aut rem ipsam novi aut ex alia possum conicere simili, quandoquidem et tu talem asseris illam, ut esse non possit simile quicquam. Nam si de homine aliquo mihi prorsus ignoto, quem etiam esse nescirem, dici tamen aliquid audirem: per illam specialem generalemve notitiam qua quid sit homo vel homines novi, de illo quoque secundum rem ipsam quae est homo cogitare possem. Et tamen fieri posset, ut mentiente illo qui diceret, ipse quem cogitarem homo non esset; cum tamen ego de illo secundum veram nihilominus rem, non quae esset ille homo, sed quae est homo quilibet, cogitarem. Nec sic igitur, ut haberem falsum istud in cogitatione vel in intellectu, habere possum illud cum audio dici 'deus' aut 'aliquid omnibus maius', cum quando illud secundum rem veram mihi quae notam cogitare possem, istud omnino nequeam nisi tantum secundum vocem, secundum quam solam aut vix aut numquam potest ullum cogitari verum; siquidem cum ita cogitatur, non tam vox ipsa quae res est utique vera, hoc est litterarum sonus vel syllabarum, quam vocis auditae significatio cogitetur; sed non ita ut ab illo qui novit, quid ea soleat voce significari, a quo scilicet cogitatur secundum rem vel in sola cogitatione veram, verum*

hlížíme, není takové, jako ještě neprovedený obraz v malířově náhledu.

IV

(To, co je větší než všechno, co lze myslet, nemohu myslet či mít v nahlédnutí ani podle té věci samé, ani podle jiné jí podobné. Proto to stěží mohu myslet či mít v nahlédnutí tak, aby to dané věci odpovídalo.)

Navíc, jak už jsem zmínil, když slyším "to, co je větší než všechno, co lze myslet" - což, jak se uvádí, nemůže být nic jiného než sám Bůh - nemohu to myslet ani mít v nahlédnutí podle věci, kterou znám na základě druhu či rodu, právě tak, jako nemohu myslet či mít v nahlédnutí ani samotného Boha, o kterém si proto také mohu myslet, že není. Samu tuto věc totiž neznám a nemohu o ní ani činit závěr na základě nějaké jiné, která se jí podobá. Vždyť i ty přece tvrdíš, že je taková, že jí nic jiného nemůže být podobné. Kdybych totiž slyšel něco říkat o nějakém člověku, kterého vůbec neznám, a ani nevím, že existuje, mohl bych na něj přesto myslet na základě znalosti druhu a rodu, díky které vím, co je člověk či lidé, tj. podle skutečné věci - člověka. A přece by se mohlo stát - kdyby si ten, kdo to říkal, vymýšlel - že by člověk, na kterého jsem myslel, vůbec neexistoval, ačkoli bych na něj myslel na základě pravdivé věci - ne podle toho dotyčného člověka, ale podle kteréhokoli člověka. Tak, jak bych ale měl v myšlení či nahlédnutí tento klamný výmysl, nemůžu tam mít to, co ve mně vyvolají slova "Bůh" anebo "něco, co je větší než všechno ostatní". Protože zatímco na onen klamný výmysl bych mohl myslet podle věci pravdivé, kterou znám, na tohle můžu myslet jedině podle zvuku slova. A podle pouhého zvuku slova lze jen stěží anebo vůbec nelze myslet něco pravdivého. Poněvadž při tomto uvažování se nemyslí ani tak samotný zvuk slova, což je zajiště věc pravdivá -

ut ab eo qui illud non novit et solummodo cogitat secundum animi motum illius auditu vocis effectum significationemque perceptae vocis conantem effingere sibi. Quod mirum est, si umquam rei veritate potuerit. Ita ergo nec prorsus aliter adhuc in intellectu meo constat illud haberi, cum audio intelligoque dicentem esse aliquid maius omnibus quae valeant cogitari. Haec de eo, quod summa illa natura iam esse dicitur in intellectu meo.

[5.] *Quod autem et in re necessario esse inde mihi probatur, quia nisi fuerit, quidquid est in re maius illa erit, ac per hoc non erit illud maius omnibus, quod utique iam esse probatum est in intellectu: ad hoc respondeo: Si esse dicendum est in intellectu, quod secundum veritatem cuiusquam rei nequit saltem cogitari: et hoc in meo sic esse non denego. Sed quia per hoc esse quoque in re non potest ullatenus obtinere: illud ei esse adhuc penitus non concedo, quousque mihi argumento probetur indubio. Quod qui esse dicit hoc quod maius omnibus aliter non erit omnibus maius: non satis attendit cui loquatur. Ego enim nondum dico, immo etiam nego vel dubito ulla re vera esse maius illud, nec aliud ei esse concedo quam illud, si dicendum est 'esse', cum secundum vocem tantum auditam rem prorsus ignotam sibi conatur animus effingere. Quomodo igitur inde mihi probatur maius illud rei veritate subsistere, quia constet illud maius omnibus esse,*

- tj. znění písmen či slabik - ale spíš význam zvuku, který slyším. Jenže v tomto případě na něj nemyslí někdo, kdo ví, co má tento zvuk znamenat - ten by na něj totiž myslel podle věci aspoň v myšlení pravdivé. - Zde se jedná spíše o někoho, kdo to neví a pouze se toho domýšlí podle hnutí ducha, které v něm vzniklo, když tento zvuk slyšel. Toto hnutí se přitom pokouší vypodobnit význam zvuku, který jsem slyšel. Je s podivem, když se to někdy podaří tak, aby to dané věci odpovídalo! Z toho je jasné, že takto a ne jinak je zatím v mém nahlédnutí to, co slyším a nahlížím, když někdo říká, že existuje něco, co je větší než všechno ostatní, co lze myslet. Tolik o tom, že prý je cosi takto svrchovaného již v mém nahlédnutí.

V

(To, co je větší než všechno ostatní, není v mém nahlédnutí ani tak, jak tam jsou pochybné a nejisté věci. Proto z toho nelze dokazovat, že to existuje dokonce jako věc sama.)

Dále se mi dokazuje, že to nutně musí být také věc sama, a sice proto, že když to tak nebude, potom všechno, co věc sama je, bude větší než toto; a to, o čem bylo již dokázáno, že je to v nahlédnutí, pak nebude největší ze všeho. Na to tedy odpovídám: Pokud chceme o něčem, na co nelze ani myslet podle pravdy kterékoli věci, říkat, že je to v nahlédnutí, pak nepopírám, že tak to v nahlédnutí mám. Ale protože z toho vůbec nelze vyvozovat, že to je také věc sama, rozhodně stále nepřipouštím, že to tak je, dokud mi pro to nebude podán nezvratný argument. A kdo za takový argument pokládá, že to, co je větší než všechno ostatní, jinak nebude větší než všechno ostatní, nebere dostatečně na vědomí, s kým mluví. Já totiž ještě neříkám, ba dokonce popírám či pochybuji, že toto "větší než všechno ostatní" je nějaká skutečná věc, ani tomu nepřiznávám jiné bytí než takové - dále se to nazvat bytím - o jakém lze mluvit, když se duch

cum id ego eo usque negem adhuc dubitemve constare, ut ne in intellectu quidem vel cogitatione mea eo saltem modo maius ipsum esse dicam, quo dubia etiam multa sunt et incerta? Prius enim certum mihi necesse est fiat re vera esse alicubi maius ipsum, et tum demum ex eo quod maius est omnibus, in seipso quoque subsistere non erit ambiguum.

[6.] *Exempli gratia: Aiunt quidam alicubi oceani esse insulam, quam ex difficultate vel potius impossibilitate inveniendi quod non est, cognominant aliqui 'perditam', quamque fabulantur multo amplius quam de fortunatis insulis fertur, divitiarum deliciarumque omnium inaestimabili ubertate pollere, nulloque possessore aut habitatore universis aliis quas incolunt homines terris possidendorum redundantia usquequaque praestare. Hoc ita esse dicat mihi quispiam, et ego facile dictum in quo nihil est difficultatis intelligam. At si tunc velut consequenter adiungat ac dicat: non potes ultra dubitare insulam illam terris omnibus praestantiorē vere esse alicubi in re, quam et in intellectu tuo non ambigis esse; et quia praestantius est, non in intellectu solo sed etiam esse in re; ideo sic eam necesse est esse, quia nisi fuerit, quaecumque alia in re est terra, praestantior illa erit, ac sic ipsa iam a te praestantior intellecta praestantior non erit; — si inquam per haec ille mihi velit astruere de insula illa quod vere sit ambigendum ultra non esse: aut iocari illum credam, aut nescio quem stultiorem debeam re-*

pouze podle zvuku slova, který slyší, pokouší vypočítat věc, kterou vůbec nezná. Jak se mi tedy na základě toho může dokazovat, že ono "větší než všechno ostatní" opravdu existuje jako věc sama, protože je prý jasné, že to je větší než všechno ostatní? Vždyť já stále ještě popírám či dosud pochybuji, že to tak je, a tvrdím, že toto "větší než všechno ostatní" není v mém nahlédnutí či v mém myšlení ani tak, jak tam jsou lecjaké pochybné a nejisté věci! Nejprve se totiž musím ujistit, zda toto "větší než všechno ostatní" někde opravdu je, a teprve potom budu moci z toho, že je větší než všechno ostatní, dovozovat, že existuje samo o sobě.

VI

(Příklad o ztraceném ostrově)

Uvedme příklad: Někteří lidé tvrdí, že kdesi v oceánu je ostrov, který bývá nazýván ztracený. Je totiž obtížné či lépe řečeno nemožné ho najít, poněvadž neexistuje. O něm se vypráví, že oplývá nepředstavitelnou hojností všeho bohatství a lákadel, mnohem více než se říká o ostrovech blažených. A protože nemá žádného majitele ani obyvatele, předčí mírou všeho, nač jen lze pomyslet, naprosto všechny ostatní obydlené země. Někdo mi tedy řekne, že to tak je, a já snadno nahlédnu, co bylo řečeno, neboť na tom není nic obtížného. Tu si však představme, že by vypravěč řekl, jako by pokračoval s důslednou nutností: Nepochybuješ zajisté, že tento ostrov, znamenitější nade všechny země, je v tvém nahlédnutí. A právě tak nemůže být pochyby o tom, že někde opravdu je jako věc sama. A protože je lepší být nejen v nahlédnutí, ale také jako věc sama, je dokonce nutné, aby byl takto, poněvadž nebude-li takto, pak kterákoli jiná země, jež existuje jako věc sama, bude znamenitější než on. A tak tento ostrov, který jsi už nahlédl jako nejznamenitější

putare, utrum me si ei concedam, an illum si se putet aliqua certitudine insulae illius essentiam astruxisse, nisi prius ipsam praestantiam eius solummodo sicut rem vere atque indubie existentem nec ullatenus sicut falsum aut incertum aliquid in intellectu meo esse docuerit.

[7.] *Hacc interim ad obiecta insipiens ille responderit. Cui cum deinceps asseritur tale esse maius illud, ut nec sola cogitatione valeat non esse, et hoc rursus non aliunde probatur, quam eo ipso quod aliter non erit omnibus maius: idem ipsum possit referre responsum et dicere: Quando enim ego rei veritate esse tale aliquid, hoc est 'maius omnibus', dixi, ut ex hoc mihi debeat probari in tantum etiam re ipsa id esse, ut nec possit cogitari non esse? Quapropter certissimo primitus aliquo probandum est argumento aliquam superiorem, hoc est maiorem ac meliorem omnium quae sunt esse naturam, ut ex hoc alia iam possimus omnia comprobare, quibus necesse est illud quod maius ac melius est omnibus non carere. Cum autem dicitur quod summa res ista non esse nequeat cogitari: melius fortasse diceretur, quod non esse aut etiam posse non esse non possit intelligi. Nam secundum proprietatem verbi istius falsa nequeunt intelligi, quae possunt utique eo modo cogitari, quo deum non esse insipiens cogitavit. Et me quoque esse cer-*

tější, nejznamenitější nebude. - Jestliže by mi tedy takto chtěl dokázat, že naprosto není potřeba pochybovat o existenci tohoto ostrova, buď bych myslel, že žertuje, anebo nevím, koho bych měl pokládat za většího hlupáka: zda sebe, kdybych se snad nechal přesvědčit, anebo jeho, kdyby se domníval, že s nějakou jistotou ukázal, že ten ostrov opravdu existuje - aniž by předem dokázal, že jeho skvělost je zaručeně něco, co opravdu a nepochybně existuje, a nejen ne-
jistý výmysl v mém nahlédnutí.

VII

(Nepřipouštím-li, že to, co je větší než všechno ostatní, existuje jako věc sama, nemůže se mi na základě toho dokazovat, že je to věc sama dokonce natolik, že ani není možné myslet, že to není. - Proti Prosl. III. Dále namísto tvrzení, že není možné myslet, že to není, by bylo vhodnější říci, že nelze nahlížet, že to není.)

Takto by snad prozatím pošetilec odpověděl na uvedené výtky. A tvrdí-li se mu dále, že ono "větší než všechno ostatní" je takové, že ani nelze myslet, že to není a nedokazuje-li se to opět na základě ničeho jiného než zase tímtež, že to totiž jinak nebude větší než všechno ostatní - pak by mohl opakovat svou odpověď a říci: Kdypak jsem řekl, že něco takového - totiž cosi většího než všechno ostatní - je opravdu věc sama, aby se mi na základě toho mohlo dokazovat, že je to věc sama dokonce natolik, že ani nelze myslet, že to není? Proto je nejprve třeba nějakým naprosto jistým argumentem prokázat, že je nějaká nejvyšší přirozenost - tj. cosi většího a lepšího než všechno ostatní, co je - abychom pak na základě toho mohli dovodit všechno ostatní, čeho to, co je nade vše větší a lepší, nutně nemůže postrádat. Když se však říká, že ani nelze myslet, že tato svrchovaná věc není: bylo by snad lépe říci, že není možné nahlédnout, že není anebo že by mohla nebýt. Neboť klamné věci nelze nahlížet ve vlastním smyslu, toho slova;

tissime scio, sed et posse non esse nihilominus scio. Summum vero illud quod est, scilicet deus, et esse et non esse non posse indubitanter intelligo. Cogitare autem me non esse quamdiu esse certissime scio, nescio utrum possim. Sed si possum: cur non et quidquid aliud eadem certitudine scio? Si autem non possum: non erit iam istud proprium deo.

[8.] *Cetera libelli illius tam veraciter et tam praeclare sunt magnificeque disserta, tanta denique referta utilitate et pii ac sancti affectus intimo quodam odore fragrantia, ut nullo modo propter illa quae in initiis recte quidem sensa, sed minus firmiter argumentata sunt, ista sint contemnenda; sed illa potius argumentanda robustius, ac sic omnia cum ingenti veneratione et laude suscipienda.*

je však možné si je myslet tak, jak si pošetilec pomyslel, že není Bůh. Sám o sobě vím, že jsem, ale zároveň také vím, že mohu nebýt. Avšak o tom, co je svrchované, totiž o Bohu, beze vší pochyby nahlížím, že to nemůže buď být, nebo nebýt. Nevím, zda si mohu myslet, že já sám nejsem, ačkoli naprosto jistě vím, že jsem. Jestliže to však mohu, proč potom s toutéž jistotou nevím i cokoli jiného? A jestliže to nemohu, nebude již vyhrazeno pouze Bohu, že o něm nelze myslet, že není.

VIII

(Závěr)

Ostatní je v tom spise vyloženo pravdivě, jasně a skvěle, je to plné užitku a provoněné zbožností a svatostí, a proto by se to rozhodně nemělo odmítat kvůli věcem, které byly na začátku bezpochyby správně míněny, ale méně společlivě dokázány. Spíš by se toto mělo dokázat pádněji a pak by všechno zasloužilo převelmi uctivého a chvalného přijetí.

Quid ad haec respondeat editor
ipsius libelli.

Quoniam non me reprehendit in his dictis ille 'insipiens', contra quem sum locutus in meo opusculo, sed quidam non insipiens et catholicus pro insipiente: sufficere mihi potest respondere catholico.

[I.] Dicis quidem quicumque es qui dicis haec posse dicere insipientem: quia non est in intellectu aliquid quo maius cogitari non possit, aliter

CO BY NA TO ODPOVĚDĚL

AUTOR KNIHY

Anselmová odpověď na uvedené námítky

Protože mně za to, co jsem řekl, nekárá pošetilec, proti kterému jsem se ve svém spise obrácel, ale hájí ho někdo, kdo není žádný pošetilec a kdo je navíc pravověrný křesťan, spokojím se s tím, že odpovím křesťanovi.

I

(Je-li možné aspoň myslet, že to, nad co nic většího nelze myslet, je, nutně to je. Je-li jen možné to myslet, nutně to je. Je to všude a vždy celé, neboť nelze myslet, že by to bylo jinak. Když se o tom toto vše myslí a nahlíží, jistě to je v myšlení i v nahlédnutí. Proti Gaun. II-IV.)

Říkáš tedy - ať už jsi kdokoli, kdo tvrdíš, že by takto mohl odpovědět pošetilec - že to, nad co nic většího nelze myslet, není v nahlédnutí jinak než jako něco, co nelze ani

quam quod secundum veritatem cuiusquam rei nequit saltem cogitari, et quia non magis consequitur hoc quod dico ,quo maius cogitari non possit' ex eo quia est in intellectu esse et in re, quam perditam insulam certissime existere ex eo quia cum describitur verbis, audiens eam non ambigit in intellectu suo esse. Ego vero dico: Si ,quo maius cogitari non potest' non intelligitur vel cogitatur nec est in intellectu vel cogitatione: profecto deus aut non est quo maius cogitari non possit, aut non intelligitur vel cogitatur et non est in intellectu vel cogitatione. Quod quam falsum sit, fide et conscientia tua pro firmissimo utor argumento. Ergo ,quo maius cogitari non potest' vere intelligitur et cogitatur et est in intellectu et cogitatione. Quare aut vera non sunt quibus contra conaris probare, aut ex eis non consequitur quod te consequenter opinaris concludere.

Quod autem putas ex eo quia intelligitur aliquid quo maius cogitari nequit, non consequi illud esse in intellectu, nec si est in intellectu ideo esse in re: certe ego dico: si vel cogitari potest esse, necesse est illud esse. Nam ,quo maius cogitari nequit' non potest cogitari esse nisi sine initio. Quidquid autem potest cogitari esse et non est, per initium potest cogitari esse. Non ergo ,quo maius cogitari nequit' cogitari potest esse et non est. Si ergo cogitari potest esse, ex necessitate est.

Amplius. Si utique vel cogitari potest, necesse est illud esse. Nullus enim negans aut dubitans esse aliquid quo maius cogitari non possit, negat vel dubitat quia si esset, nec actu nec intellectu posset non esse. Aliter namque non esset quo maius cogitari non posset. Sed quidquid cogitari potest et non est: si esset, posset vel actu vel intellectu non esse. Quare

myslet podle pravdy nějaké věci. Dále: když říkám, že je-li to, nad co nic většího nelze myslet, v nahlédnutí, musí to být také věc sama - tvrdíš, že druhé nevyplývá z prvního o nic více, než vyplývá zcela jistá existence ztraceného ostrova z toho, že když je líčen, posluchač nepochybuje o tom, že je takový ostrov v jeho nahlédnutí. Já však tvrdím: Jestliže se to, nad co nic většího nelze myslet, nenahlíží ani nemyslí a není to v nahlédnutí ani v myšlení, pak Bůh buď není to, nad co nic většího nelze myslet, anebo se nenahlíží ani nemyslí a není v nahlédnutí ani v myšlení. Avšak dovolávám se tvé víry a tvého svědomí jako nejpádnejšího argumentu pro mylnost takového tvrzení. To, nad co nic většího nelze myslet, se tedy skutečně nahlíží a myslí a je v nahlédnutí a v myšlení. Proto buď není pravda to, čím se proti tomu snažíš dokazovat opak, anebo z toho nevyplývá to, co z toho s domnělou nutností uzavíráš.

Poněvadž ale míníš, že když nahlížíme to, nad co nic většího nelze myslet, nevyplývá z toho, že je to v nahlédnutí, ani když je to v nahlédnutí, nemusí to ještě být věc sama - proto tedy najisto tvrdím: Je-li možné aspoň myslet, že to je, nutně to je. Neboť není možné myslet, že "to, nad co nic většího nelze myslet", je jinak než tak, že to nemá začátek. Avšak o čemkoli lze myslet, že to je, a přitom to není, o tom lze myslet, že to má začátek. Proto o tom, nad co nic většího nelze myslet, neplatí, že by bylo možné myslet, že to je, a přitom by to nebylo. Jestliže tedy lze myslet, že to je, nutně to je.

A ještě víc. Je-li možné to jen myslet, nutně to je. Neboť nikdo, kdo popírá či pochybuje, že je něco, nad co nic většího nelze myslet, nepopírá ani nepochybuje, že kdyby to bylo, nemohlo by to nebýt ani co do skutečnosti, ani co do nahlédnutí. Jinak by to totiž nebylo to, nad co nic většího nelze myslet. Avšak cokoli, co lze myslet a co přitom není, to kdyby bylo, mohlo by nebýt, jak co do skutečnosti, tak co do nahlédnutí. A tak je-li to, nad co nic většího nelze myslet, možné aspoň myslet, tedy to nemůže nebýt. Ale

si vel cogitari potest, non potest non esse, quo maius cogitari nequit. Sed possumus non esse, si vel cogitari valet. At quidquid cogitari potest et non est: si esset, non esset, quo maius cogitari non possit. Si ergo esset, quo maius cogitari non possit, non esset quo maius cogitari non possit; quod nimis est absurdum. Falsum est igitur non esse aliquid quo maius cogitari non possit, si vel cogitari potest. Multo itaque magis, si intelligi et in intellectu esse potest.

Plus aliquid dicam. Procul dubio quidquid alicubi aut aliquando non est: etiam si est alicubi aut aliquando, potest tamen cogitari numquam et nusquam esse, sicut non est alicubi aut aliquando. Nam quod heri non fuit et hodie est: sicut heri non fuisse intelligitur, ita numquam esse subintelligi potest. Et quod hic non est et alibi est: sicut non est hic, ita potest cogitari nusquam esse. Similiter cuius partes singulae non sunt, ubi aut quando sunt aliae partes, eius omnes partes et ideo ipsum totum possunt cogitari numquam aut nusquam esse. Nam et si dicatur tempus semper esse et mundus ubique, non tamen illud totum semper aut iste totus est ubique. Et sicut singulae partes temporis non sunt quando aliae sunt, ita possunt numquam esse cogitari. Et singulae mundi partes, sicut non sunt, ubi aliae sunt, ita subintelligi possunt nusquam esse. Sed et quod partibus coniunctum est, cogitatione dissolvi et non esse potest. Quare quidquid alicubi aut aliquando totum non est: etiam si est, potest cogitari non esse. At, quo maius nequit cogitari: si est, non potest cogitari non esse. Alioquin si est, non est quo maius cogitari non possit; quod non convenit. Nullatenus ergo alicubi aut aliquando totum non est, sed semper et ubique totum est.

předpokládejme, že to není, lze-li vůbec něco takového myslet. Cokoli však lze myslet, a co přitom není, to, i kdyby bylo, nebylo by to, nad co nic většího nelze myslet. Kdyby tedy takové bylo to, nad co nic většího nelze myslet, neplatilo by, že nad to nelze nic většího myslet; to je ale holý nesmysl. Není tedy pravda, že není to, nad co nic většího nelze myslet, ne-li možné to aspoň myslet. A tedy ještě mnohem spíše, je-li možné to nahlédnout a může-li to být v nahlédnutí.

A řeknu ještě víc. O všem, co někde či někdy není, ačkoli to někde někdy je, lze bezpochyby myslet, že to není nikdy nikde, tak jako to není někdy či někde. Např. to, co včera nebylo a dnes je: podobně jako nahlížíme, že to nebylo včera, mohli bychom usoudit, že to není nikdy. A o tom, co není zde, ačkoli je to někde jinde, si můžeme myslet, že to není nikde, právě tak jako to není zde. Stejně u věci, jejíž jednotlivé části nejsou tam či nejsou tehdy, kde a kdy jsou jiné její části: také zde si můžeme o všech částech, a tedy o celé věci myslet, že není nikde. Neboť i kdybychom řekli, že čas je vždycky a svět všude, přece čas není vždycky celý a svět není celý všude. A jako jednotlivé časové úseky nejsou, zatímco jiné jsou, tak je možné si myslet, že nejsou nikdy. A podobně jako jednotlivé díly světa nejsou tam, kde jsou jiné, bylo by možné usoudit, že nejsou nikde. Ba vůbec všechno, co se skládá z částí, můžeme pomyslně rozložit a myslet si, že to není. Proto o čemkoli, co někde či někdy není celé, lze myslet, že to není, i když to je. Ale pokud to, nad co nic většího nelze myslet, je, pak si o tom nelze myslet, že to není. Je-li to jiné, už to není to, nad co nic většího nelze myslet, a to je spor. Proto není možné, aby to někde či někdy nebylo celé, nýbrž je to celé vždycky a všude.

Nemyslíš, že to, o čem se nahlíží tyto věci, lze jakýmsi způsobem myslet či nahlédnout anebo to mít v myšlení či v nahlédnutí? Vždyť není-li to možné, nemohou se o tom tyto věci nahlížet. A říkáš-li, že se to nenahlíží a že to

Putasne aliquatenus posse cogitari vel intelligi aut esse in cogitatione vel intellectu, de quo hæc intelliguntur? Si enim non potest, non de eo possunt hæc intelligi. Quod si dicis non intelligi et non esse in intellectu quod non penitus intelligitur: dic quia qui non potest intueri purissimam lucem solis, non videt lucem diei, quæ non est nisi lux solis. Certe vel hactenus intelligitur et est in intellectu, quo maius cogitari nequit, ut hæc de eo intelligantur.

[II.] Dixi itaque in argumentatione quam reprehendis quia cum insipiens audit proferri, quo maius cogitari non potest, intelligit, quod audit. Utique qui non intelligit si nota lingua dicitur, aut nullum aut nimis obrutum habet intellectum.

Deinde dixi quia si intelligitur, est in intellectu. An est in nullo intellectu, quod necessario in rei veritate esse monstratum est? Sed dices quia etsi est in intellectu, non tamen consequitur quia intelligitur. Vide quia consequitur esse in intellectu, ex eo quia intelligitur. Sicut enim quod cogitatur, cogitatione cogitatur, et quod cogitatione cogitatur, sicut cogitatur sic est in cogitatione: ita quod intelligitur intellectu intelligitur, et quod intellectu intelligitur, sicut intelligitur ita est in intellectu. Quid hoc planius?

Postea dixi quia si est vel in solo intellectu, potest cogitari esse et in re, quod maius est. Si ergo in solo intellectu: idipsum, scilicet, quo

není v. nahlédnutí. proto, že se to nenahlíží docela, tedy také řekni, že ten, kdo nemůže hledět na nejčistší světlo slunce, nevidí ani světlo dne, které není nic jiného než světlo slunce. Nepochybně tedy to, nad co nic většího nelze myslet, natolik nahlížíme a natolik je to v nahlédnutí, že o tom můžeme nahlédnout tyto věci.

II

(To, nad co nic většího nelze myslet, je v nahlédnutí právě proto, že se to nahlíží. Je-li to v nahlédnutí, musí to být i věcí samou. - Proti Gaun, V.)

V argumentaci, kterou kritizuješ, jsem uvedl, že když pošetilec slyší říci "to, nad co nic většího nelze myslet", nahlíží to, co slyší. A ovšem kdo to nenahlíží, ačkoli se mluví jazykem, který zná, ten buď vůbec není schopen nic nahlédnout, anebo je velmi zbedněný.

Dále jsem řekl, že když se to nahlíží, je to v nahlédnutí. Anebo snad nikdo nemá v nahlédnutí to, o čem jsme ukázali, že to nutně existuje jako skutečná věc? Ale ty snad řekneš, že i pokud je to v nahlédnutí, nemusí z toho plynout, že se to nahlíží. Podívej se, jak to, že je něco v nahlédnutí, plyne právě z toho, že se to nahlíží: Jako to, co myslíme, myslíme myšlením, a co myšlením myslíme, máme v myšlení, právě tak jako to myslíme - podobně to, co nahlížíme, nahlížíme nahlédnutím, a co nahlédnutím nahlížíme, máme v nahlédnutí, právě tak jako to nahlížíme. Co může být jasnější než toto?

Nato jsem řekl, že je-li to pouze v nahlédnutí, je možné myslet, že je to též věc sama, což je více. Je-li to tedy pouze v nahlédnutí, pak je to, nad co nic většího nelze myslet, něco, nad co lze myslet cosi většího. Řekni, co je důslednější než tato úvaha? Cožpak je-li to pouze v nahlédnutí, nelze myslet, že je to také věc sama? Anebo pokud to jde, cožpak ten, kdo to myslí, nemyslí něco většího než to-

maius non potest cogitari', est quo maius cogitari potest. Rogo quid consequentius? An enim si est vel in solo intellectu, non potest cogitari esse et in re? Aut si potest, nonne qui hoc cogitat, aliquid cogitat maius eo, si est in solo intellectu? Quid igitur consequentius, quam si ,quo maius cogitari nequit' est in solo intellectu, idem esse quo maius cogitari possit? Sed utique ,quo maius cogitari potest', in nullo intellectu est ,quo maius cogitari non possit'. An ergo non consequitur ,quo maius cogitari nequit', si est in ullo intellectu, non esse in solo intellectu? Si enim est in solo intellectu, est quo maius cogitari potest; quod non convenit.

[III.] Sed tale est, inquis, ac si aliquis insulam oceani omnes terras sua fertilitate vincentem, quæ difficultate immo impossibilitate inveniendi quod non est, ,perdita' nominatur, dicat idcirco non posse dubitari vere esse in re, quia verbis descriptam facile quis intelligit. Fidens loquor, quia si quis invenerit mihi aut re ipsa aut sola cogitatione existens præter ,quo maius cogitari non possit', cui aptare valeat connexionem huius meæ argumentationis: inveniam et dabo illi perditam insulam amplius non perdendam. Palam autem iam videtur ,quo non valet cogitari maius' non posse cogitari non esse, quod tam certa ratione veritatis existit. Aliter enim nullatenus existeret. Denique si quis dicit se cogitare illud non esse, dico quia cum

to, je-li toto pouze v nahlédnutí? Co je tedy důslednější než to, že je-li to, nad co nic většího nelze myslet, pouze v nahlédnutí, je to něco, nad co lze myslet něco většího? Je však nepochybné, že to, nad co lze myslet něco většího, nemá nikdo v nahlédnutí jako to, nad co nic většího nelze myslet. Což z toho nutně nevyplývá, že je-li to, nad co nic většího nelze myslet, v něčím nahlédnutí, nemůže to být pouze v nahlédnutí? Vždyť je-li to pouze v nahlédnutí, je to něco, nad co lze myslet cosi většího; a to je spor.

III

(Anselmův důkaz neplatí pro nic jiného než pro to, nad co nic většího nelze myslet. Nelze myslet, že to, nad co nic většího nelze myslet, neexistuje. - Proti Gaun. VI-VII.)

Ty ale tvrdíš, že je to stejné, jako kdyby někdo řekl: Ostrov v oceánu, který svým bohatstvím překoná všechny země a který se nazývá ztracený, protože je obtížné, ba lépe řečeno nemožné ho nalézt, poněvadž neexistuje - také tento ostrov bez nejmenší možné pochyby existuje jako věc sama, protože když ho vyličíme, snadno to každý nahlédne. Jsem přesvědčen, že když mi někdo najde něco, co existuje jako věc sama anebo jen v myšlení - vyjma toho, nad co nic většího nelze myslet - na co by bylo možné užít mou argumentaci, jak jsem ji vybudoval, najdu a dám mu ten ztracený ostrov, neboť již nebude ztracený.

Zdá se však jasné, že o tom, nad co nic většího nelze myslet, není možné myslet, že to není, poněvadž to přece existuje z naprosto jistého důvodu, jakým je sama pravda. Jinak by to totiž vůbec neexistovalo. Konečně říká-li někdo, že myslí, že to není, tvrdím, že když to myslí, myslí buď to, nad co nic většího nelze myslet, anebo to nemyslí. Nemyslí-li to, tedy nemyslí, že není to, co nemyslí. Myslí-li to však, pak zajisté myslí něco, o čem ani nelze myslet, že to

hoc cogitat, aut cogitat aliquid quo maius cogitari non possit, aut non cogitat. Si non cogitat, non cogitat non esse quod non cogitat. Si vero cogitat, utique cogitat aliquid quod nec cogitari possit non esse. Si enim posset cogitari non esse, cogitari posset habere principium et finem. Sed hoc non potest. Qui ergo illud cogitat, aliquid cogitat quod nec cogitari non esse possit. Hoc vero qui cogitat, non cogitat idipsum non esse. Alioquin cogitat quod cogitari non potest. Non igitur potest cogitari non esse, quo maius nequit cogitari.

[IV.] Quod autem dicis, quia cum dicitur, quod summa res ista non esse nequeat cogitari, melius fortasse diceretur quod non esse aut etiam posse non esse non possit intelligi: potius dicendum fuit non posse cogitari. Si enim dixissem rem ipsam non posse intelligi non esse, fortasse tu ipse, qui dicis, quia secundum proprietatem verbi istius falsa nequeunt intelligi, obiceres nihil quod est posse intelligi non esse. Falsum est enim non esse quod est. Quare non esse proprium deo non posse intelligi non esse. Quod si aliquid eorum quæ certissime sunt potest intelligi non esse, similiter et alia certa non esse posse intelligi. Sed hoc utique non potest obici de cogitatione, si bene consideretur. Nam et si nulla quæ sunt possint intelligi non esse, omnia tamen possunt cogitari non esse, præter id quod summe est. Illa quippe omnia et sola possunt cogitari non esse, quæ initium aut finem aut partium habent coniunctionem, et sicut iam dixi, quidquid alicubi aut aliquando totum non est. Illud vero solum non

není. Vždyť kdyby bylo možné myslet, že to není, bylo by možné myslet, že to má počátek a konec. To však není možné. Kdo tedy myslí toto, myslí něco, o čem ani nelze myslet, že to není. Avšak kdo to myslí, nemyslí zároveň, že to není. Jinak myslí, co myslet nemůže. Není tedy možné myslet, že to, nad co nic většího nelze myslet, není.

IV

(Jedině o Bohu nelze myslet, že není, zatímco nahlížet to nelze o ničem, co je, pokud platí, že klamy nelze nahlížet. Dvojí způsob, jímž si lze myslet, že něco není. – Proti Gaun. VII.)

Míniš, že když někdo řekne, že o této svrchované věci nelze myslet, že není, bylo by snad lépe říci, že není možné nahlížet, že není anebo že by mohla nebýt. Co se toho týče, bylo vhodnější říci, že to nelze myslet. Kdybych byl totiž řekl, že nelze nahlížet, že ta věc není, snad bys ty sám – který říkáš, že klamné věci nelze nahlížet ve vlastním smyslu toho slova – namítl, že o ničem, co je, nelze nahlížet, že to není. Vždyť je klam, že není to, co je. A proto že neplatí pouze o Bohu, že nelze nahlížet, že není. Je-li ale možné nahlížet, že není něco z těch věcí, které dozajista jsou, je podobně možné nahlížet, že nejsou i jiné jisté věci. Toto se však rozhodně nedá namítnout o myšlení, kdyby se to dobře uvážilo. Neboť ačkoli o ničem, co je, není možné nahlížet, že to není, přece o tom všem lze myslet, že to není, vyjma toho, co je svrchované. Vždyť přece myslet si, že to není, je možné o tom a pouze o tom, co má začátek a konec nebo co se skládá z částí, stejně jako o všem, jak jsem už řekl, co někde či někdy není celé. Jedině o tom však nelze myslet, že to není, co nemá začátek ani konec ani se neskládá z částí a co žádné myšlení nenachází jinak než vždy a všude celé.

Věz tedy, že můžeš myslet, že nejsi, ačkoli naprosto jistě víš, že jsi. Udivuje mne, když říkáš, že to nevíš.

potest cogitari non esse, in quo nec initium nec finem nec partium conjunctionem, et quod non nisi semper et ubique totum ulla invenit cogitatio.

Scito igitur quia potes cogitare te non esse, quamdiu esse certissime scis; quod te miror dixisse nescire. Multa namque cogitamus non esse quæ scimus esse, et multa esse quæ non esse scimus; non existimando, sed fingendo ita esse ut cogitamus. Et quidem possumus cogitare aliquid non esse, quamdiu scimus esse, quia simul et illud possumus et istud scimus. Et non possumus cogitare non esse, quamdiu scimus esse; quia non possumus cogitare esse simul et non esse. Si quis igitur sic distinguat huius prolationis has duas sententias, intelliget nihil, quamdiu esse scitur, posse cogitari non esse, et quidquid est præter id quo maius cogitari nequit, etiam cum scitur esse, posse non esse cogitari. Sic igitur et proprium est deo non posse cogitari non esse, et tamen multa non possunt cogitari, quamdiu sunt, non esse. Quomodo tamen dicatur cogitari deus non esse, in ipso libello puto sufficienter esse dictum.

[IV.] Qualia vero sint et alia quæ mihi obicis pro insipiente, facile est deprehendere vel parum sapienti, et ideo id ostendere supersedendum existimaveram. Sed quoniam audio quibusdam ea legentibus aliquid contra me valere videri, paucis de illis commemorabo.

Primum, quod sæpe repetis me dicere, quia quod est maius omnibus

Vždyť o mnoha věcech, o nichž víme, že jsou, si myslíme, že nejsou, a o mnoha věcech, o nichž víme, že nejsou, si myslíme, že jsou. Ne že bychom byli přesvědčeni, že je to tak, jak myslíme, ale představujeme si to. Můžeme si jistě myslet, že něco není, ačkoli víme, že to je, poněvadž si to můžeme představovat, i když víme, že to tak není. Ale zároveň platí, že nemůžeme myslet, že to není, když víme, že to je, poněvadž nemůžeme naráz myslet, že to je i není. Kdo tedy dovede rozlišovat mezi oběma větami této výpovědi, nahlédne, že o ničem, o čem ví, že to je, si nemůže myslet, že to není – ale zároveň o všem, co je, vyjma toho, nad co nic většího nelze myslet, může myslet, že to není, ačkoli ví, že to je. Takto tedy platí jedině o Bohu, že o něm nelze myslet, že není, ačkoli zároveň o mnoha věcech, jež jsou, nelze myslet, že nejsou. O tom, jakým způsobem může přesto někdo říci, že myslí, že Bůh není, jsem již, jak se domnívám, ve svém spisu s dostatek pojednal.

V

(Dodatečné upozornění na některé Gaunilonovy nepřesnosti: "to, co je větší než všechno ostatní," nestačí k důkazu, zatímco "to, nad co nic většího nelze myslet," k němu stačí.)

Jaké jsou rovněž tvé ostatní námitky, které proti mně vznášíš ve jménu pošetilce, to snadno postřehne každý, kdo jen trochu uvažuje. Proto jsem měl za to, že si mohu ušetřit to ukazovat. Ale protože slyším, že některým jejich čtenářům se zdá, že proti mně něco váží, stručně se o nich zmíním. Především: často opakuješ, že říkám, že je v nahlédnutí něco, co je větší než všechno ostatní; a je-li to v nahlédnutí, že je to tedy také věc sama, neboť jinak by to, co je větší než všechno ostatní, nebylo větší než všechno ostatní. Avšak v ničem z toho, co jsem řekl, se nic takového nedokazuje. Není totiž jedno, zda řekneme "větší než všechno ostatní" nebo "to, nad co nic většího nelze

est in intellectu, si est in intellectu est et in re — aliter enim omnibus maius non esset omnibus maius —: nusquam in omnibus dictis meis invenitur talis probatio. Non enim idem valet quod dicitur 'maius omnibus' et 'quo maius cogitari nequit', ad probandum quia est in re quod dicitur. Si quis enim dicat 'quo maius cogitari non possit' non esse aliquid in re aut posse non esse aut vel non esse posse cogitari, facile refelli potest. Nam quod non est, potest non esse; et quod non esse potest, cogitari potest non esse. Quidquid autem cogitari potest non esse: si est, non est quo maius cogitari non possit. Quod si non est: utique si esset, non esset quo maius non possit cogitari. Sed dici non potest, quia 'quo maius non possit cogitari' si est, non est quo maius cogitari non possit; aut si esset, non esset quo non possit cogitari maius. Patet ergo quia nec non est nec potest non esse aut cogitari non esse. Aliter enim si est, non est quod dicitur; et si esset, non esset.

Hoc autem non tam facile probari posse videtur de eo quod maius dicitur omnibus. Non enim ita patet quia quod non esse cogitari potest, non est maius omnibus quæ sunt, sicut quia non est quo maius cogitari non possit; nec sic est indubitabile quia, si est aliquid 'maius omnibus', non est aliud quam 'quo maius non possit cogitari', aut si esset, non esset similiter aliud, quomodo certum est de eo quod dicitur 'quo maius cogitari nequit'. Quid enim si quis dicat esse aliquid maius omnibus quæ sunt, et id ipsum tamen posse cogitari non esse, et aliquid maius eo etiam

myslet", chceme-li dokázat, že to, o čem se hovoří, existuje jako věc sama. Vždyť jestliže by někdo říkal, že to, nad co nic většího nelze myslet, není jako věc sama nebo že je možné, že to není, anebo snad že lze myslet, že to není, bylo by snadné mu to vyvrátit. Neboť nebýt může to, co není, a cokoli může nebýt, o tom lze myslet, že to není. Jenže cokoli, o čem lze myslet, že to není, to — jestliže je — není to; nad co nic většího nelze myslet. A není-li to, zajisté i kdyby to bylo, nebylo by to to, nad co nic většího nelze myslet. Není však možno říci, že je-li to, nad co nic většího nelze myslet, není to to, nad co nic většího nelze myslet; ani nelze říci, že kdyby to bylo, nebylo by to to, nad co nic většího nelze myslet. Je tedy jasné, že neplatí, ani že to není, ani to může nebýt, ani že je možné myslet, že to není. Je-li tomu totiž jinak, není to to, o čem se mluví; a bylo-li by tomu jinak, nebylo by to to, o čem se mluví.

Zdá se však, že toto nelze tak snadno dokázat o tom, o čem se vypovídá, že je to větší než všechno ostatní. Není totiž stejně jasné, že to, o čem je možné myslet, že to není, není větší než všechno ostatní, co je — jako je jasné, že to, o čem je možné myslet, že to není, není to, nad co nic většího nelze myslet. Ani není stejně nepochybné, že je-li něco, co je větší než všechno ostatní, není to nic jiného než to, nad co nic většího nelze myslet — anebo že kdyby to bylo, nebylo by to nic jiného — jako je to jisté u toho, o čem se vypovídá, že nad to nic většího nelze myslet. Což tedy, když někdo říká, že je něco, co je větší než všechno ostatní, co je, a přece že je zároveň možné si o tom myslet, že to není, neříká také, že je přece jen možné myslet — i když to snad není — něco většího než toto? Lze i zde tak zjevně namítnout: tedy to není větší než všechno ostatní, co je — jako se v onom případě řeklo: tedy to není to, nad co nic většího nelze myslet? To prvé si totiž žádá jiného argumentu než toho, že se o tom vypovídá, že to je větší než všechno ostatní; zatím-

si non sit, posse tamen cogitari? An hic sic aperte inferri potest: non est ergo maius omnibus quæ sunt, sicut ibi apertissime diceretur: ergo non est quo maius cogitari nequit? Illud namque alio indiget argumento quam hoc quod dicitur 'omnibus maius'; in isto vero non est opus alio quam hoc ipso quod sonat 'quo maius cogitari non possit'. Ergo si non similiter potest probari de eo quod 'maius omnibus' dicitur, quod de se per seipsum probat 'quo maius nequit cogitari': iniuste me reprehendisti dixisse quod non dixi, cum tantum differat ab eo quod dixi.

Si vero vel post aliud argumentum potest, nec sic me debuisti reprehendere dixisse quod probari potest. Utrum autem possit, facile perpendit, qui hoc posse 'quo maius cogitari nequit' cognoscit. Nullatenus enim potest intelligi 'quo maius cogitari non possit' nisi id quod solum omnibus est maius. Sicut ergo 'quo maius cogitari nequit' intelligitur et est in intellectu, et ideo esse in rei veritate asseritur: sic quod maius dicitur omnibus, intelligi et esse in intellectu, et idcirco re ipsa esse ex necessitate concluditur. Vides ergo, quam recte me comparasti stulto illi, qui hoc solo quod descripta intelligeretur, perditam insulam esse vellet asserere?

[VI.] Quod autem obicis quælibet falsa vel dubia similiter posse intelligi et esse in intellectu, quemadmodum illud quod dicebam: miror quid

co tomu druhému není potřebí jiného, než že se o tom řekne: "to, nad co nic většího nelze myslet". Proto nemůže-li být podobně dokázáno o tom, o čem se říká, že je to větší než všechno ostatní, totéž, co se o tom, nad co nic většího nelze myslet, dokazuje skrze ně samo, pak mne neprávem káráš, že jsem řekl něco, co jsem neřekl a co se tak výrazně liší od toho, co jsem ve skutečnosti řekl.

Je-li však možné to dokázat nějakým jiným argumentem, ani pak jsi mne nemusel kárat, poněvadž jsem přece řekl něco, co možnost takového důkazu otvírá. Zda je to možné, to ovšem snadno uváží ten, kdo seznává, že to, nad co nic většího nelze myslet, k takovému důkazu stačí. Vždyť to, nad co nic většího není možné myslet, nelze nahlížet jinak než jako to, co jediné je větší než všechno ostatní. A když se tedy nahlíží a je v nahlédnutí to, nad co nic většího nelze myslet, a proto se tvrdí, že je to opravdu také jako věc sama - lze z toho s nutností vyvodit, že se nahlíží a je v nahlédnutí - a tedy i jako věc sama - také to, o čem se říká, že je to větší než všechno ostatní.

Vidíš tedy, zda jsi mě oprávněně přirovnával k onomu hlupákovi, který by chtěl tvrdit, že ztracený ostrov existuje jen proto, že kdyby byl vyličen, bylo by možné ho nahlédnout.

VI

(Gaunilonova nedůslednost v otázce, zda lze nahlédnout klam. Sr. Gaun. II, VII.)

Namítáš, že je možné nahlížet a mít v nahlédnutí i cokoli klamného či sporného, právě tak jako to, o čem jsem mluvil já. K tomu bych podotkl, že mne udivuje, co máš proti tomu, že když chci dokázat spornou věc, spokojím se napřed s tím, abych jakýmkoli způsobem ukázal, že se nahlíží a je v nahlédnutí, pokud se s důsledností neuváží,

hic sensisti contra me dubium probare volentem, cui primum hoc sat erat, ut quolibet modo illud intelligi et esse in intellectu ostenderem, quatenus consequenter consideraretur, utrum esset in solo intellectu, velut falsa, an et in re, ut vera. Nam si falsa et dubia hoc modo intelliguntur et sunt in intellectu, quia cum dicuntur, audiens intelligit quid dicens significet, nihil prohibet quod dixi intelligi et esse in intellectu. Quomodo autem sibi convenient, quod dicis quia falsa dicente aliquo quaecumque ille diceret intelligeres, et quia illud quod non eo modo quo etiam falsa habetur in cogitatione, non diceris auditum cogitare aut in cogitatione habere, sed intelligere et in intellectu habere, quia scilicet non possis hoc aliter cogitare nisi intelligendo, id est scientia comprehendendo re ipsa illud existere; quomodo inquam convenient et falsa intelligi et intelligere esse scientia comprehendere existere aliquid: nil ad me, tu videris. Quodsi et falsa aliquo modo intelliguntur, et non omnis sed cuiusdam intellectus est hæc definitio: non debui reprehendi, quia dixi, quo maius cogitari non possit intelligi et in intellectu esse, etiam antequam certum esset re ipsa illud existere.

[VII.] Deinde quod dicis vix umquam posse esse credibile, cum dictum et auditum fuerit istud, non eo modo posse cogitari non esse quo etiam

zda je pouze v nahlédnutí jako klamy anebo také věci samou jako věci pravdivé. Neboť nahlížejí-li se tímto způsobem a jsou-li tímto způsobem v nahlédnutí věci klamné a sporné - poněvadž když se říkají, ten, kdo je slyší, nahlíží, co míní vypravěč - pak nic nebrání, aby se nahlíželo a bylo v nahlédnutí to, co jsem řekl. Tvrdíš, že kdyby někdo říkal klamné věci, nahlížel bys všechno, co by řekl. Zároveň však tvrdíš, že o tom, co nemáme v myšlení tak, jak tam máme i klamné věci, bys neřekl, že když to slyšíme, myslíme to či máme v myšlení, nýbrž že to nahlížíme a máme v nahlédnutí, poněvadž na to totiž nemůžeme myslet jinak, než že nahlížíme, tj. chápeme ve smyslu vědění, že to opravdu existuje jako věc sama. Jak to můžeš tvrdit zároveň? Jak, ptám se, jde dohromady, že nahlížíme klamné věci a že nahlížet znamená chápat ve smyslu vědění, že něco existuje? To však musíš vědět ty, mně do toho nic není.

Ačkoli se tedy jistým způsobem nahlížejí i klamné věci - přičemž tento výměr nezahrnuje všechno nahlížení, nýbrž jen některé - není potřeba nic namítat, když říkám, že se to, nad co nic většího nelze myslet, nahlíží a je v nahlédnutí, a to i před tím, než se ujistíme, že to existuje jako věc sama.

VII

(Proč je v důkazu proti pošetilci vhodné zavádět "to, nad co nic většího nelze myslet". - Proti Gaun. IV.)

Dále je podle tebe stěží věrohodné, že když řekneme a uslyšíme "to, nad co nic většího nelze myslet", nebude možné si o tom myslet, že to není, tak jako je možné si myslet, že není Bůh. Ať místo mě odpovídá, kdo mají jen sebenepatrnější ponětí o tom, jak vést rozpravu a důkaz. Což je totiž rozumné, aby někdo popíral to, co nahlíží, poněvadž je to prý něco, co popírá, protože to nenahlíží?

potest cogitari non esse deus: respondeant pro me, qui vel parvam scientiam disputandi argumentandique attigerunt. An enim rationabile est, ut idcirco neget aliquis quod intelligit, quia esse dicitur id, quod ideo negat quia non intelligit? Aut si aliquando negatur, quod aliquatenus intelligitur, et idem est illi quod nullatenus intelligitur: nonne facilius probatur quod dubium est de illo quod in aliquo, quam de eo quod in nullo est intellectus? Quare nec credibile potest esse idcirco quemlibet negare, quo maius cogitari nequit, quod auditum aliquatenus intelligit: quia negat deum, cuius sensum nullo modo cogitat. Aut si et illud, quia non omnino intelligitur negatur: nonne tamen facilius id quod aliquo modo, quam id quod nullo modo intelligitur probatur? Non ergo irrationabiliter contra insipientem ad probandum deum esse attuli, quo maius cogitari non possit, cum illud nullo modo, istud aliquo modo intelligeret.

[VIII.] Quod vero tam studiose probas, quo maius cogitari nequit non tale esse qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris: sine causa fit. Non enim ad hoc protuli picturam praecogitatam, ut tale illud de quo agebatur vellem asserere, sed tantum ut aliquid esse in intellectu, quod esse non intelligeretur, possem ostendere.

Item quod dicis, quo maius cogitari nequit secundum rem vel ex genere tibi vel ex specie notam te cogitare auditum vel in intellectu habere non posse, quoniam nec ipsam rem nosti, nec eam ex alia simili

Anebo popírá-li, někdy to, co aspoň poněkud nahlíží a je-li to totéž jako něco, co vůbec nenahlíží, cožpak není snazší prokazovat sporné tvrzení u něčeho, co se aspoň poněkud nahlíží, než u něčeho, co se nenahlíží vůbec? Proto nelze uvěřit, že někdo popírá to, nad co nic většího nelze myslet - což aspoň poněkud nahlíží, když to slyší - jen proto, že popírá Boha, o němž vůbec nemůže pomyslet, co je. A i když také to, nad co nic většího nelze myslet, popírá, poněvadž to nenahlíží docela, cožpak se přesto nedokazuje snáze to, co se nějak nahlíží, než něco, co se nenahlíží vůbec? Měl jsem tedy dobrý důvod k tomu, abych zavedl "to, nad co nic většího nelze myslet", když jsem chtěl proti pošetilci dokázat, že Bůh je: i kdyby nijak nenahlížel Boha, toto by jistým způsobem nahlížel.

VIII

(Jak byl míněn příklad s chystaným obrazem v malířově nahlédnutí. - Proti Gaun. III. Na základě čeho lze činit nějaký závěr o tom, nad co nic většího nelze myslet. - Proti Gaun. IV.)

Je ovšem naprosto zbytečné, když s takovou horlivostí dokazuješ, že to, nad co nic většího nelze myslet, není stejné jako ještě neprovedený obraz v malířově nahlédnutí. Vždyť zamýšlený obraz jsem neuvedl proto, že bych chtěl tvrdit, že to, o čem jde, je právě takové, nýbrž pouze proto, abych mohl ukázat, že je v nahlédnutí něco, o čem se ještě nenahlíží, že to je.

Rovněž říkáš, že když slyšíš "to, nad co nic většího nelze myslet", nemůžeš to myslet ani nahlížet podle věci známé na základě rodu či druhu, poněvadž ani samu tu věc neznáš, ani o ní nemůžeš činit žádný závěr na základě jiné jí podobné. Je jasné, že s touto věcí se to má jinak. Vždyť poněvadž to, co je méně dobré, je natolik podobné tomu, co je více dobré, nakolik je dobré - je každé rozum-

potes conicere: palam est rem aliter sese habere. Quoniam namque omne minus bonum in tantum est simile maiori bono inquantum est bonum: patet cuilibet rationabili menti, quia de bonis minoribus ad maiora conscendendo ex iis quibus aliquid maius cogitari potest, multum possumus conicere illud quo nihil potest maius cogitari. Quis enim verbi gratia vel hoc cogitare non potest, etiam si non credat in re esse quod cogitat, scilicet si bonum est aliquid quod initium et finem habet, multo melius esse bonum, quod licet incipiat non tamen desinit; et sicut istud illo melius est, ita isto esse melius illud quod nec finem habet nec initium, etiam si semper de praeterito per praesens transeat ad futurum; et sive sit in re aliquid huiusmodi sive non sit, valde tamen eo melius esse id quod nullo modo indiget vel cogitur mutari vel moveri? An hoc cogitari non potest, aut aliquid hoc maius cogitari potest? Aut non est hoc ex iis quibus maius cogitari valet, conicere id quo maius cogitari nequit? Est igitur unde possit conici, quo maius cogitari nequeat. Sic itaque facile refelli potest insipiens qui sacram auctoritatem non recipit, si negat, quo maius cogitari non valet ex aliis rebus conici posse. At si quis catholicus hoc neget, meminerit quia »invisibilia« dei »a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas«.

[IX.] Sed et si verum esset non posse cogitari vel intelligi illud quo maius nequit cogitari, non tamen falsum esset, quo maius cogitari nequit.

ně myslí jasné, že postupuje-li se od toho, co je méně dobré, k tomu, co je dobré více, můžeme na základě toho, nad co lze myslet něco většího, v mnohém činit závěr o tom, nad co nic většího myslet nelze. Vždyť kdo kupř. nemůže aspoň myslet - ačkoli snad nevěří, že to, co myslí, existuje jako věc sama - že je-li něco dobrého, co má začátek a konec, je také něco mnohem lepšího, co ačkoli začíná, přece nekončí; a jako je toto lepší než to prvé, tak je také lepší než toto něco takového, co nemá ani konec, ani začátek, ačkoli to stále přechází od minulosti skrze přítomnost k budoucnosti; a ať už něco takového je nebo není jako věc sama, je nicméně mnohem lepší než toto něco, co nikterak nepotřebuje či není nuceno se měnit či hýbat? Což to není možné myslet? Či lze myslet něco většího než toto? Anebo to neznamená: činit závěr o tom, nad co nic většího nelze myslet, na základě toho, nad co něco většího lze myslet? Je tedy na základě čeho činit závěr o tom, nad co nic většího nelze myslet. Takto je tedy snadno možné vyvrátit mínění pošetilce, který nepřijímá posvátnou autoritu, popírá-li, že o tom, nad co nic většího nelze myslet, lze činit určitý závěr na základě jiných věcí. Kdyby to však popíral některý pravověrný křesťan, nechť si vzpomene, že neviditelné boží věci, totiž jeho věčnou moc a božství, lze od stvoření světa skrze nahlédnutí spatřit prostřednictvím stvořených věcí. (Ř 1,20).

IX

(Je možné myslet a nahlédnout přinejmenším pojem toho, nad co nic většího nelze myslet. V rozporu s tímto pojmem by však bylo, kdyby to, co se jím míní, mohlo nebýt. - Proti Gaun. IV.)

Avšak i kdyby bylo pravda, že není možné myslet či nahlédnout to, nad co nic většího nelze myslet, přece by ne-

cogitari posse et intelligi. Sicut enim nil prohibet dici 'ineffabile', licet illud dici non possit quod 'ineffabile' dicitur; et quemadmodum cogitari potest 'non cogitabile', quamvis illud cogitari non possit cui convenit 'non cogitabile' dici: ita cum dicitur 'quo nil maius valet cogitari', procul dubio quod auditur cogitari et intelligi potest, etiam si res illa cogitari non valeat aut intelligi, qua maius cogitari nequit. Nam etsi quisquam est tam insipiens, ut dicat non esse aliquid quo maius non possit cogitari: non tamen ita erit impudens, ut dicat se non posse intelligere aut cogitare quid dicat. Aut si quis talis invenitur, non modo sermo eius est respuendus, sed et ipse conspuendus. Quisquis igitur negat aliquid esse quo maius nequeat cogitari: utique intelligit et cogitat negationem quam facit. Quam negationem intelligere aut cogitare non potest sine partibus eius. Pars autem eius est 'quo maius cogitari non potest'. Quicumque igitur hoc negat, intelligit et cogitat 'quo maius cogitari nequit'. Palam autem est quia similiter potest cogitari et intelligi, quod non potest non esse. Maius vero cogitat qui hoc cogitat, quam qui cogitat quod possit non esse. Dum ergo cogitatur quo maius non possit cogitari: si cogitatur quod possit non esse, non cogitatur quo non possit cogitari maius. Sed nequit idem simul cogitari et non cogitari. Quare qui cogitat quo maius non possit cogitari: non cogitat quod possit, sed quod non possit non esse. Quapropter necesse est esse quod cogitat, quia quidquid non esse potest, non est quod cogitat.

[X.] Puto quia monstravi me non infirma sed satis necessaria argumentatione probasse in præfato libello re ipsa existere aliquid, quo maius

bylo klamně, že "to, nad co nic většího nelze myslet," lze myslet a nahlédnout. Vždyť jako nic nebrání říci "nevyslovitelné", ačkoli není možno říci, co se nevyslovitelným nazývá, a jako je možno myslet "nemyslitelné", ačkoli není možné myslet to, co se patří nemyslitelným nazvat - právě tak když řekneme "to, nad co nic většího nelze myslet", je nepochybně možné myslet a nahlédnout to, co slyšíme, i kdyby snad nebylo možné myslet a nahlédnout tu věc samu, nad níž nic většího nelze myslet. Neboť i když je někdo tak pošetilý, že říká, že to, nad co nic většího nelze myslet, není, přece nebude tak nestoudný, aby říkal, že nemůže nahlédnout či myslet to, co říká. Anebo najde-li se někdo takový, pak nejenže jeho řeč zaslouží odmítnutí, ale i on sám zaslouží posměch. Kdokoli tedy popírá, že je něco, nad co nic většího nelze myslet, rozhodně nahlíží a myslí ono popření, jež provádí. Jenže toto popření nemůže nahlédnout či myslet bez jeho částí. A jeho částí je jistě "to, nad co nic většího nelze myslet". Proto každý, kdo to, nad co nic většího nelze myslet, popírá, to zároveň již myslí a nahlíží. Přitom je jasné, že podobně lze myslet a nahlédnout to, co nemůže nebýt. Vždyť kdo myslí toto, myslí něco většího než ten, kdo myslí něco, co může nebýt. Když se tedy myslí to, nad co nic většího nelze myslet, pak myslí-li se něco, co může nebýt, nemyslí se to, nad co nic většího nelze myslet. Nelze však zároveň totéž myslet i nemyslet. Proto kdo myslí to, nad co nic většího nelze myslet, nemyslí něco, co může nebýt, ale co nebýt nemůže. A proto je nutné, aby to, co myslí, bylo, poněvadž cokoliv může nebýt, není to, co myslí.

cogitari non possit; nec eam alicuius obiectionis infirmari firmitate. Tantam enim vim huius prolationis in se continet significatio, ut hoc ipsum quod dicitur, ex necessitate eo ipso quod intelligitur vel cogitatur, et revera probetur existere, et id ipsum esse quidquid de divina substantia oportet credere. Credimus namque de divina substantia quidquid absolute cogitari potest melius esse quam non esse. Verbi gratia: melius est esse æternum quam non æternum, bonum quam non bonum, immo bonitatem ipsam quam non ipsam bonitatem. Nihil autem huiusmodi non esse potest, quo maius aliquid cogitari non potest. Necesse igitur est, quo maius cogitari non potest esse, quidquid de divina essentia credi oportet.

Gratias ago benignitati tuæ et in reprehensione et in laude mei opusculi. Cum enim ea quæ tibi digna susceptione videntur, tanta laude extulisti: satis apparet quia quæ tibi infirma visa sunt, benevolentia non malevolentia reprehendisti.

X

(Závěr)

Vidíme, jak se domnívám, že má argumentace, již jsem ve svém předchozím spise dokázal, že existuje jako věc sama něco, nad co nic většího nelze myslet, není chabá, ale naprosto důsledná, a není proto oslabena pádností ničím námitky. Vždyť obsah této výpovědi má takovou sílu, že již tím, že nahlížíme či myslíme to, co se vyslovuje, je prokázáno, že to opravdu existuje a zároveň že je to vším, cokoli se sluší věřit o božské bytosti. Neboť o božské bytosti věříme vše to, o čem lze bez výhrady myslet, že je lepší tím být než nebýt. Je kupř. lepší být věčný než nebýt věčný, být dobrý než nebýt dobrý, ba být dobro samo než jím nebýt. Ale ničím toho druhu nemůže nebýt to, nad co nic většího nelze myslet. Je tedy nutné, aby to, nad co nic většího nelze myslet, bylo vším, co je náležité věřit o božské bytosti.

Děkuji ti, drahý bratře, za kritiku i pochvalu mého spisu. Poněvadž jsi totiž nešetřil chválou v tom, co se ti zdálo hodné přijetí, je zcela zřejmé, že to, co se ti jevilo slabé, jsi pokáral s dobrou vůlí, ne zlovolně.